

การ

ประยุกต์ใช้ทฤษฎีพุทธเศรษฐศาสตร์ของศาสตราจารย์ ดร.อภิชัย พันธเสน กับ การดำเนินกิจกรรมทางด้าน อวกาศของประเทศไทย

ชูเกียรติ น้อยฉิม^{1*} ศึกษิต สุวรรณเนตร² ไพโรจน์ จงรวมกลาง³ ธันยชัย ศรีภักขณบุตร⁴

รับบทความ: 15 มกราคม 2569 แก้ไขบทความ: 10 มีนาคม 2569 ตอรับบทความ: 30 เมษายน 2569

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาวิเคราะห์และสังเคราะห์แนวทางการดำเนินกิจกรรมอวกาศของประเทศไทย ผ่านกรอบแนวคิดทฤษฎีพุทธเศรษฐศาสตร์ของศาสตราจารย์ ดร.อภิชัย พันธเสน ท่ามกลางบริบทการเปลี่ยนผ่านของโลกเข้าสู่ยุค “เศรษฐกิจอวกาศใหม่” (New Space Economy) ที่มุ่งเน้นการแข่งขันเชิงพาณิชย์และการแสวงหากำไรสูงสุด ซึ่งอาจนำไปสู่ปัญหาความไม่ยั่งยืนและการจัดสรรทรัพยากรที่ไม่คุ้มค่า บทความนี้เสนอการเปลี่ยนผ่านกระบวนการตัดสินใจจากระบบ “ทุนนิยม” ที่ให้ความสำคัญกับเงินทุนและการเติบโตทางวัตถุ สู่ระบบ “ปัญญานิยม” ที่ยึดถือปัญญาเป็นปัจจัยการผลิตหลัก โดยมุ่งเน้นการวิเคราะห์ใน 3 มิติสำคัญ ได้แก่ (1) มิติด้านการผลิต ที่มุ่งเน้นการใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมและไม่ก่อให้เกิดขยะอวกาศ (2) มิติด้านการบริโภค ที่แยกแยะ “ความจำเป็น” (Needs) ออกจาก “ตัณหา” (Tanha) เพื่อมุ่งตอบสนองประโยชน์ใช้สอยที่แท้จริงมากกว่าการสร้างมูลค่าเทียม และ (3) มิติด้านโครงสร้างพื้นฐาน กรณีศึกษาการจัดตั้งท่าอวกาศยาน โดยประยุกต์ใช้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงอันประกอบด้วย ความพอประมาณ ความมีเหตุผล และการมีภูมิคุ้มกันทางกฎหมาย ผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่า การดำเนินกิจการอวกาศของไทยไม่ควรเป็นเพียงสัญญาแห่งความทะเยอทะยานทางวัตถุ แต่ควรเป็นเครื่องมือในการยกระดับคุณภาพชีวิตและสร้าง “ศานติสุข” ให้แก่สังคม อันเป็นเป้าหมายสูงสุดของการพัฒนาที่ยั่งยืนอย่างแท้จริง

คำสำคัญ: พุทธเศรษฐศาสตร์ เศรษฐกิจอวกาศใหม่ กิจการอวกาศของไทย ศานติสุข กฎหมายอวกาศ

¹ รองศาสตราจารย์ประจำสำนักวิชานิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง

* อีเมล: chukeat.nio@mfu.ac.th

²⁻³ นักศึกษาสำนักวิชานิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง

⁴ ผู้ช่วยดำเนินงานสมาชิกรุ่นพิเศษ

The Application of Professor Dr. Apichai Puntasen's Theory of Buddhist Economics to Thailand's Space Activities

Chukeat Noichim ^{1*}

Suksit Suwanneter ²

Pairot Jongruamgalang ³

Tanyamai Srikanlayanabut ⁴

Abstract

This article aims to analyze and synthesize the direction of Thailand's space activities through the lens of Professor Dr. Apichai Puntasen's Theory of Buddhist Economics. Amidst the global transition into the "New Space Economy," characterized by intense commercial competition and profit maximization, developing nations face challenges regarding resource allocation efficiency and sustainability. This study proposes a paradigm shift from "Capitalism," which prioritizes capital and material growth, to "Wisdomism" (Panya-niyom), where wisdom serves as the primary factor of production. The analysis focuses on three key dimensions: (1) Production, emphasizing appropriate technology and the minimization of space debris; (2) Consumption, distinguishing between fundamental "Needs" and "Tanha" (Desire/Greed) to prioritize real value over artificial value; and (3) Infrastructure, specifically regarding the establishment of a spaceport, by applying the Sufficiency Economy Philosophy—moderation, reasonableness, and self-immunity through robust legal frameworks. The findings suggest that Thailand's space endeavors should not merely symbolize material ambition but must serve as instrumental tools for enhancing the quality of life and achieving "Shanti-suk" (Peaceful Happiness), the ultimate goal of true sustainable development.

Keywords: Buddhist Economics, New Space Economy, Thailand Space Activities, Shanti-Suk, Space Law

¹ Associate Professor, School of Law, Mae Fah Luang University

* Email: chukeat.nio@mfu.ac.th

²⁻³ Student of School of law, Mae Fah Lung University

⁴ Assistant attached to Member of the Senate

บทนำ

ยุคอวกาศ (Space Age) ได้ถือกำเนิดเกิดขึ้น เมื่อมนุษย์ชาติได้มีการส่งดาวเทียม "สปุตนิก" (Sputnik) ของโซเวียตขึ้นสู่อวกาศ เมื่อวันที่ 4 ตุลาคม ค.ศ. 1957 ซึ่งไม่เพียงแต่เป็นการเปิดพรมแดนใหม่ทางยุทธศาสตร์ แต่ยังถือเป็นการใช้อำนาจอ่อน (Soft Power) เพื่อสร้างความเชื่อมั่นแก่กลุ่มประเทศที่มีได้ฝักใฝ่ฝ่ายใด (Nonaligned nations) ท่ามกลางความขัดแย้งทางอุดมการณ์ของสงครามเย็นระหว่างสหรัฐอเมริกาและสหภาพโซเวียต (รัสเซียในปัจจุบัน) โดยมีจุดหมายสำคัญ คือ การสร้างรากฐานของเทคโนโลยีจรวด โดยการแข่งขันนี้สืบเนื่องมาจากนวัตกรรมซีปนาอู V2 ของเยอรมนีในสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 ซึ่งหลังสงครามยุติ ทั้งสองมหาอำนาจต่างเร่งระดมบุคลากรทางเทคนิคชาวเยอรมันเข้าสู่โครงการของตน โดยสหรัฐฯ ดำเนินการผ่าน "ปฏิบัติการเปเปอร์คลิป" (Operation Paperclip) นำโดยแวร์เนอร์ ฟอน บราวน์ (Wernher von Braun) ในขณะที่ฝั่งโซเวียตได้รับการขับเคลื่อนโดยวิศวกรอัจฉริยะอย่าง เซอร์เกย์ โครโรเลฟ (Sergei Korolev) ทั้งนี้ ในระยะแรก สหภาพโซเวียตสามารถรองความเป็นผู้นำด้านอวกาศด้วยความสำเร็จที่ต่อเนื่อง อาทิ การส่งสุนัขโลก้า, การส่ง "ยูริ กาการิน" มนุษย์คนแรกขึ้นสู่อวกาศในปี 1961 และการส่ง "วาเลนตินา เทเรชโกวา" สตรีคนแรกขึ้นสู่อวกาศ เพื่อตอบโต้ความก้าวหน้านี้ สหรัฐฯ ได้ก่อตั้งองค์การบริหารการบินและอวกาศแห่งชาติ (National Aeronautics and Space Administration: NASA) ในปี 1958 เพื่อบูรณาการงานวิจัยแต่ความสำเร็จในทางปฏิบัติที่เป็นจุดเปลี่ยนสำคัญเกิดขึ้นเมื่อประธานาธิบดี จอห์น เอฟ. เคนเนดี ประกาศพันธกิจพิชิตดวงจันทร์ นำไปสู่ความสำเร็จของโครงการ "อะพอลโล 11" ในปี 1969 ที่ส่งมนุษย์ลงสำรวจดวงจันทร์ได้เป็นครั้งแรก ส่งผลให้สหรัฐฯ พลิกกลับมาเป็นผู้นำ ในขณะที่โครงการของโซเวียตเริ่มประสบปัญหาภายหลังการเสียชีวิตของโครโรเลฟ (NASA, n.d.) นับเป็นการสิ้นสุดยุคทองแห่งการชิงไหวชิงพริบในอวกาศทางด้านการทหารและความมั่นคง และแปรเปลี่ยนสู่ยุคแห่งการสำรวจและการเข้าใช้ประโยชน์จากห้วงอวกาศเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืนของสังคมโลกในปัจจุบัน (Stiglitz, 2000)

ซึ่งปัจจุบันนี้ ห้วงอวกาศมิใช่พรมแดนแห่งการเผชิญหน้าทางทหารอีกต่อไป แต่ได้กลายเป็น "เครื่องยนต์ทางเศรษฐกิจใหม่" (New Economic Engine) ของสังคมโลก เช่น ข้อมูล คือ ทรัพยากร และวงโคจร คือ โครงสร้างพื้นฐาน ซึ่งกิจกรรมอวกาศได้สร้างรายได้ให้กับสังคมโลกอย่างมากมาย (ในปี 2010 มูลค่าของอุตสาหกรรมอวกาศนั้นอยู่ที่ประมาณ 276,000 ล้านดอลลาร์ ก่อนที่จะพุ่งขึ้นไปถึง 660,000 ล้านดอลลาร์สหรัฐในปีค.ศ. 2023 และ คาดการณ์ว่ามูลค่าจะทะยานไปแตะ 1,800,000 ล้านดอลลาร์สหรัฐ (576,000,000 ล้านบาท) ในปี 2035 หรือพูดอีกนัยหนึ่งได้ว่าตลาดอุตสาหกรรมอวกาศนั้นเติบโตปีละ 9% โดยเฉลี่ย ตามการคาดการณ์ของสภาเศรษฐกิจโลก (World Economic Forum) ซึ่งมีศักยภาพที่จะดีดตัวขึ้นมาเทียบเท่ากับอุตสาหกรรมเซมิคอนดักเตอร์ได้ไม่ยากในอนาคตอันใกล้) โดยการแข่งขันในศตวรรษที่ 21 จึงมิใช่การปักธงชาติบนดวงดาว แต่เป็นการช่วงชิงส่วนแบ่งในตลาดที่มีมูลค่ามหาศาลและการสร้างระบบนิเวศอวกาศที่ยั่งยืน (Space Sustainability) เพื่อรองรับอนาคตของมนุษยชาติ แต่อย่างไรก็ตาม จากการศึกษาพบว่า มีนักวิชาการส่วนหนึ่งมองว่ากิจการอวกาศเป็นการลงทุนที่สูงและ "ไม่คุ้มค่า" (Inefficient Allocation of Resources) นั้น

เพราะมีรากฐานมาจากหลักการทางเศรษฐศาสตร์และข้อจำกัดทางกฎหมายระหว่างประเทศที่สำคัญ 3 ประการ คือ (1) ปัญหาต้นทุนค่าเสียโอกาส (Opportunity Cost) และการจัดสรรงบประมาณแผ่นดิน (2) ความเสี่ยงสูงและระยะเวลาคืนทุนที่ยาวนาน (High Risk and Long Payback Period) (Weinzierl, 2018) และ (3) ข้อจำกัดทางกฎหมายระหว่างประเทศเรื่องสิทธิในทรัพย์สิน (Property Rights Uncertainty) (Pop, 2009) ดังนั้น การนำงบประมาณมหาศาลไปทุ่มเทกับกิจการอวกาศถือเป็นการสร้าง "ต้นทุนค่าเสียโอกาส" อย่างมหาศาลต่อสังคม ทั้ง ๆ ที่ควรถูกนำไปใช้แก้ปัญหาเร่งด่วนบนพื้นโลก (Earth-first approach) เช่น ความยากจน การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ หรือสาธารณสุข มากกว่า และ กิจการอวกาศมีลักษณะเป็น "Capital Intensive" หรือต้องใช้เงินทุนสูงมาก ในขณะที่ผลตอบแทนการลงทุน (Return on Investment: ROI) มีความไม่แน่นอนสูงมากเช่นกัน ซึ่งในทางนิติศาสตร์และเศรษฐศาสตร์ การลงทุนลักษณะนี้ถือว่ามีความเสี่ยงทางเทคนิคและกฎหมายสูงเกินกว่าที่เอกชนทั่วไปจะแบกรับได้ (ซึ่งปัจจุบัน ข้อเท็จจริงปรากฏว่า ภาคเอกชนหันมาลงทุนดำเนินกิจกรรมทางอวกาศมากยิ่งขึ้น) (Etzioni, 1964)

ซึ่งบทความนี้ ผู้เขียนที่จะทำการศึกษาการดำเนินกิจกรรมทางด้านอวกาศของประเทศไทยในฐานะประเทศกำลังพัฒนาทางด้านอวกาศ (Non Space-Faring Nation) โดยมีการนำเอาทฤษฎีพุทธเศรษฐศาสตร์ของศาสตราจารย์ ดร.อภิชัย พันธเสน มาประยุกต์ใช้ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อที่จะทำให้การดำเนินกิจการอวกาศของประเทศไทยเป็นการลงทุนที่สมเหตุสมผลและคุ้มค่าในทางเศรษฐศาสตร์และกฎหมาย

วรรณกรรมและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

ทฤษฎีพุทธเศรษฐศาสตร์ของศาสตราจารย์ ดร.อภิชัย พันธเสนกับการดำเนินกิจกรรมทางด้านอวกาศของประเทศไทย

1. การดำเนินกิจกรรมทางด้านอวกาศของประเทศไทยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

กิจการอวกาศของประเทศไทยไม่ได้ดำรงอยู่เพียงในฐานะผู้บริโภคเทคโนโลยี (Consumer) แต่มีวิวัฒนาการอย่างเป็นพลวัตสอดคล้องกับบริบทโลก ภายใต้พันธกรณีระหว่างประเทศในฐานะรัฐภาคีแห่งสนธิสัญญาหลักขององค์การสหประชาชาติจำนวน 2 ฉบับ ได้แก่ สนธิสัญญาอวกาศ ค.ศ. 1967 (Outer Space Treaty 1967) และความตกลงว่าด้วยการช่วยเหลือและส่งกลับฯ ค.ศ. 1968 (Rescue Agreement 1968) ซึ่งก่อให้เกิด "ความรับผิดชอบของรัฐ" (State Responsibility) ในการกำกับดูแลกิจกรรมอวกาศทั้งปวง (ชูเกียรติ น้อยฉิม, 2566) ทั้งนี้ พลวัตและวิวัฒนาการการดำเนินกิจกรรมทางด้านอวกาศของประเทศไทยเริ่มมาจากรัฐอำนาจนิยมสู่การเปิดเสรีเชิงพาณิชย์ และในปัจจุบันต้องเผชิญในการเปลี่ยนผ่านเข้าสู่ยุคเศรษฐกิจอวกาศใหม่ (New Space Economy) โดยสามารถจำแนกออกได้เป็น 3 มิติหลัก ดังนี้

1) มิติด้านการสื่อสารและโครงสร้างพื้นฐาน (Telecommunication & Infrastructure) ที่เริ่มต้นจากการผูกขาดโดยรัฐผ่านกรมไปรษณีย์โทรเลขในปี พ.ศ. 2426 สู่วิวัฒนาการของการให้สัมปทานแก่ภาคเอกชนในการส่งดาวเทียม "ไทยคม" (Thaicom) ดวงแรกในปี พ.ศ. 2536 ซึ่งนับเป็นจุดเปลี่ยนสำคัญที่

เอกชนเข้ามามีบทบาทนำในการเชื่อมโยงโครงสร้างพื้นฐานอวกาศ ปัจจุบันโครงสร้างการกำกับดูแลได้ถูกถ่ายโอนสู่องค์กรอิสระอย่าง กสทช. และมีการจัดตั้งหน่วยงานเฉพาะทางอย่างสำนักงานพัฒนาเทคโนโลยีอวกาศและภูมิสารสนเทศ (GISTDA) และคณะกรรมการนโยบายอวกาศแห่งชาติ เพื่อขับเคลื่อนยุทธศาสตร์ชาติ

2) มิติด้านการพัฒนาเทคโนโลยีและวัตถุอวกาศ (Satellite Manufacturing) ประเทศไทยได้ยกระดับขีดความสามารถจาก "ผู้ซื้อ" (Buyer) สู่ "ผู้สร้าง" (Maker) อย่างเป็นรูปธรรม ในอดีตไทยพึ่งพาการผลิตจากต่างชาติ (เช่น ดาวเทียมไทยคม 1-8 หรือ THEOS-1) แต่ปัจจุบันสถาบันอุดมศึกษาและหน่วยงานความมั่นคงเริ่มมีศักยภาพในการสร้างดาวเทียมขนาดเล็ก (CubeSat/NanoSat) เองได้ อาทิ ดาวเทียม KNACKSAT ของมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าพระนครเหนือ ดาวเทียม BCCSAT-1 ของภาคการศึกษาเอกชน และดาวเทียม NAPA-2 ของกองทัพอากาศ (สำนักงานพัฒนาเทคโนโลยีอวกาศและภูมิสารสนเทศ, ม.ป.ป.)

3) มิติด้านระบบนิเวศเศรษฐกิจใหม่ (New Space Ecosystem) การเกิดขึ้นของวิสาหกิจเริ่มต้น (Startups) ภายใต้การสนับสนุนของสำนักงานนวัตกรรมแห่งชาติ (NIA) สะท้อนให้เห็นถึงความพยายามในการผลักดันห่วงโซ่อุปทานอวกาศ (Space Supply Chain) ให้ครอบคลุมทั้งต้นน้ำ (Upstream) และปลายน้ำ (Downstream) โดยมีการพัฒนานวัตกรรมที่หลากหลายตั้งแต่วัสดุศาสตร์สำหรับยานอวกาศ ไปจนถึงแพลตฟอร์มวิเคราะห์ข้อมูลดาวเทียมเพื่อการเกษตร

2. สภาพปัญหาและความท้าทายหลักในการดำเนินกิจกรรมทางด้านอวกาศของประเทศไทย

แม้จะมีพัฒนาการที่เด่นชัด แต่ประเทศไทยยังเผชิญกับอุปสรรคที่สำคัญต่อการพัฒนาทางเศรษฐกิจอวกาศ เป็นต้นว่า (1) สุญญากาศทางกฎหมายภายใน (Legal Vacuum) แม้ประเทศไทยจะมีพันธกรณีระหว่างประเทศในการ "อนุญาตและกำกับดูแลอย่างต่อเนื่อง" (Authorization and Continuing Supervision) ตามข้อ 6 ของสนธิสัญญาอวกาศ ค.ศ. 1967 แต่ปัจจุบันประเทศไทยยังขาดกฎหมายอวกาศภายใน (National Space Law) ที่เป็นกฎหมายแม่บทในการให้อำนาจและกำกับดูแลกิจกรรมของเอกชนอย่างเป็นระบบ ส่งผลให้เกิดความไม่ชัดเจนในเรื่องสิทธิ หน้าที่ และความรับผิดชอบ ซึ่งเป็นปัจจัยลบต่อความเชื่อมั่นของนักลงทุน (2) ข้อจำกัดด้านเทคโนโลยีระบบนำส่ง (Launch Vehicle Gap) ในขณะที่โลกตะวันตกมีบริษัทเอกชนอย่าง SpaceX เป็นแกนหลักในการขนส่งอวกาศ แต่ประเทศไทยยังคงติดกับดักทางความคิดที่มองเทคโนโลยีจรวดเป็นเรื่องของ "ความมั่นคงทางทหาร" (National Security) เพียงอย่างเดียว เห็นได้จากการพัฒนาจรวด DTI-1 ของสถาบันเทคโนโลยีป้องกันประเทศที่จำกัดวงอยู่ในการกิจป้องกันประเทศ ในขณะที่ภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่าง "บั้งไฟ" ไม่ได้รับการต่อยอดด้วยเทคโนโลยีขั้นสูง ภาวะนี้ทำให้ภาคเอกชนไม่สามารถเข้าถึงเทคโนโลยีต้นน้ำ (Upstream) ในส่วนของระบบขับเคลื่อนได้ ซึ่งเป็นการตัดโอกาสในการพัฒนาท่าอวกาศยาน (Spaceport) เชิงพาณิชย์ และ (3) กับดักของการเป็นเพียงผู้ใช้ปลายน้ำ (Downstream Trap) แม้จะมีความตื่นตัวของผู้ประกอบการหน้าใหม่ (Startup) แต่โครงสร้างธุรกิจส่วนใหญ่ยังกระจุกตัวอยู่ที่การนำข้อมูลมาใช้ประโยชน์ (Downstream) หรือการผลิตชิ้นส่วนย่อย การขาดขีดความสามารถในการ "ส่ง" (Launch)

ดาวเทียมด้วยตนเอง ทำให้ไทยต้องพึ่งพาเทคโนโลยีต่างชาติอย่างสิ้นเชิงในการเข้าสู่วงโคจร ซึ่งเป็นการสูญเสียคุณภาพทางเศรษฐกิจและความมั่นคงในระยะยาว

ดังนั้น โดยสรุปแล้ว ทิศทางของกิจการอวกาศไทยในอนาคต จำเป็นต้องก้าวข้ามกรอบคิดแบบเดิมที่รัฐเป็นผู้ผูกขาด สู่การเป็น "ผู้อำนวยความสะดวก" (Facilitator) โดยเร่งตรากฎหมายอวกาศเพื่อปลดล็อกศักยภาพของภาคเอกชนในการพัฒนาเทคโนโลยีจรวดและท่าอวกาศยาน เพื่อเปลี่ยนประเทศไทยจากผู้ซื้อเทคโนโลยี มาเป็นศูนย์กลางอุตสาหกรรมอวกาศแห่งภูมิภาคอาเซียนอย่างแท้จริง

3. กรอบแนวคิด: ทฤษฎีพุทธเศรษฐศาสตร์ของศาสตราจารย์ ดร.อภิชัย พันธเสน

3.1 แก่นสาระและปรัชญาของพุทธเศรษฐศาสตร์

นิยามและโลกทัศน์เบื้องต้นของเศรษฐศาสตร์กระแสหลักซึ่งมีจุดกำเนิดจากอารยธรรมตะวันตกพบว่า เศรษฐศาสตร์ คือ “วิชาที่ว่าด้วยการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจ เพื่อให้ปัจเจกบุคคลได้รับความพึงพอใจสูงสุด และทำให้สังคมได้บรรลุถึงสวัสดิการทางสังคมสูงสุดภายใต้ทรัพยากรที่มีจำกัด” โดยความพึงพอใจสูงสุด ถือเป็นสภาวะที่มีความหมายเฉพาะในเชิงเศรษฐศาสตร์ หมายถึงความรู้สึกพึงพอใจหลังจากการได้มาซึ่งวัตถุหรือบริการเพื่อการบริโภค และสวัสดิการทางสังคมสูงสุด (Social Welfare) หมายถึง ความพึงพอใจร่วมกันของปัจเจกบุคคลในสังคม ในการได้มาซึ่งวัตถุในการบริโภค โดยวิธีคิดอย่างง่ายคือการนำความพึงพอใจของทุกคนมารวมกัน สำหรับแก่นกลางของเศรษฐศาสตร์ตะวันตกมีข้อสมมติฐานที่สำคัญซ่อนอยู่ โดยมีฐานคิดมนุษย์ทำทุกอย่างเพื่อผลประโยชน์ส่วนตน (Self-interest) นำไปสู่แนวคิดการบรรลุความพึงพอใจสูงสุดของแต่ละคน และเมื่อทุกคนมีความพึงพอใจสูงสุด สังคมก็จะมี ความพึงพอใจสูงสุด หรือสวัสดิการทางสังคมสูงสุดตามไปด้วย (อภิชัย พันธเสน, 2549)

พุทธเศรษฐศาสตร์จึงมีความแตกต่างจากเศรษฐศาสตร์กระแสหลักในการทำความเข้าใจมนุษย์และเป้าหมายสูงสุดของการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจ โดยนิยามและโลกทัศน์เบื้องต้นของพุทธเศรษฐศาสตร์ พบว่า พุทธเศรษฐศาสตร์ คือ “วิชาที่ว่าด้วยการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่จะทำให้ปัจเจกบุคคลและสังคมบรรลุซึ่งสันติสุข จากการมีชีวิตอยู่ในโลกของวัตถุภายใต้เงื่อนไขของการมีทรัพยากรที่จำกัด” พุทธเศรษฐศาสตร์นั้นเข้าใจมนุษย์ตามความเป็นจริงตามหลักพุทธธรรม ซึ่งมีความลึกซึ้งกว่าข้อสมมติเรื่องผลประโยชน์ส่วนตน โดยเข้าใจว่ามนุษย์มีทั้งกิเลส (กล่าวคือ มีความไม่รู้ (อวิชชา) มีโลภ โกรธ และหลง) และศักยภาพ (กล่าวคือ มีความรัก มีความเมตตา กรุณา มีความสามารถที่จะเติบโตทางจิตวิญญาณ มีปัญญาที่จะรู้เท่าทันตามความเป็นจริง) อีกทั้งไม่มีการกำหนดข้อสมมติใด ๆ ทั้งสิ้นเกี่ยวกับมนุษย์ เพื่อให้มนุษย์ได้เข้าถึงความจริงโดยไม่มีมายา มาบดเบือน และเข้าใจมนุษย์ได้อย่างที่เป็นจริง คือมีทั้งจิตใจที่หยาบและละเอียด คลุกเคล้ากันไป พุทธเศรษฐศาสตร์เปลี่ยนเป้าหมายจาก “ความพึงพอใจสูงสุด” ที่เน้นความสุขจากการบริโภค หรือการได้มาซึ่งวัตถุเป็น “สันติสุข” ที่เน้นความสุขในความหมายที่ไม่จำเป็นต้องบริโภคก็สามารถมีความสุขได้ รวมถึงความสุขจากการบริโภคที่ไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น เป็นความสุขอย่างสันติ มีความเบิกบาน สดชื่น ปรากฏอยู่ทุกขณะของชีวิต และเป็นความสุขที่มีเฉพาะในมนุษย์ที่ได้รับการพัฒนาระดับศักยภาพอย่าง

เต็มที่แล้วเท่านั้น เนื่องด้วยเมื่อปัจเจกชนบรรลุถึงซึ่งศานติสุข สังคมก็มีแนวโน้มที่จะบรรลุถึงซึ่งศานติสุขเช่นกัน แต่อย่างไรก็ดี พุทธเศรษฐศาสตร์มีข้อจำกัดเชิงโครงสร้าง นั่นคือ ศานติสุขของสังคมโดยรวมจะเกิดขึ้นได้จำเป็นต้องคำนึงถึง การปรับเปลี่ยนโครงสร้างทางสังคม ที่ก่อให้เกิดปัญหาขัดแย้งกับการพัฒนาศักยภาพของมนุษย์ เช่น โครงสร้างทางเศรษฐกิจ, กลไกตลาด, และบทบาทของรัฐบาลนั้น การพัฒนาศักยภาพของปัจเจกบุคคลเพียงอย่างเดียวโดยไม่พิจารณาปัญหาโครงสร้าง ซึ่งอาจนำไปสู่ความล้มเหลวของระบบตลาดและการศึกษาจำเป็นต้องเห็นทั้งการพัฒนาคิดของปัจเจกบุคคลและการจัดสถานะแวดล้อมที่ดี (สัปปายะ) ในเชิงโครงสร้างควบคู่กันไป

3.2 มิติการผลิตตามแนวพุทธเศรษฐศาสตร์

จากการศึกษาพบว่า พุทธเศรษฐศาสตร์มีจุดยืนตามแนวมิติการผลิต กล่าวคือ การศึกษาทุกสิ่งทุกอย่างตามสภาพความเป็นจริงที่ปรากฏด้วยความเข้าใจที่ไม่มีการบิดเบือน โดยเริ่มต้นจากความสัมพันธ์ที่ประกอบด้วยปัจจัยนำเข้า (Input) กระบวนการผลิต (Production Process) และผลผลิตที่ได้ออกมา (Output) ซึ่งผลผลิตที่ได้ออกมานี้ ส่วนหนึ่งอาจถูกนำไปบริโภค ส่วนหนึ่งอาจถูกส่งต่อไปในกระบวนการผลิตอื่น และอีกส่วนหนึ่งอาจถูกปล่อยไว้ในสภาพแวดล้อม ในกระบวนการนี้ พุทธเศรษฐศาสตร์จะจำแนกผลลัพธ์ให้ชัดเจนว่าเป็นผลผลิต (Product) และของเสีย (Waste)

จุดยืนแบบพุทธศาสนาตั้งอยู่บนพื้นฐานที่ว่า ทำอย่างไรถึงจะทำให้มนุษย์มีความสุขอย่างแท้จริงมากที่สุด โดยเบียดเบียนตนเองและผู้อื่น รวมทั้งสิ่งมีชีวิตและสภาพแวดล้อมอื่น ๆ ให้น้อยที่สุด ดังนั้น การผลิตที่แท้จริงจะต้องไม่มีของเสียเกิดขึ้นในกระบวนการผลิต พุทธเศรษฐศาสตร์จึงวิพากษ์เศรษฐศาสตร์กระแสหลักที่ลดทอนคุณค่าความเป็นมนุษย์ลง และให้ความสำคัญกับ “ทุน” เป็นปัจจัยการผลิตหลัก ในทางตรงกันข้าม พุทธเศรษฐศาสตร์เน้น “ทรัพยากรมนุษย์” โดยเฉพาะ “พลังสมอง” หรือ “จิตหรือสติปัญญาของมนุษย์” ซึ่งถือได้ว่าเป็นปัจจัยการผลิตหลัก โดยเฉพาะอย่างยิ่ง “ปัญญา” คือ วิธีการผลิตหลักของพุทธเศรษฐศาสตร์ จุดยืนแบบพุทธเศรษฐศาสตร์จะเน้นปัญญาเป็นปัจจัยการผลิตหลัก และถือได้ว่าเป็นปัจจัยที่สำคัญที่สุดในกระบวนการผลิต ดังนั้น อาจกล่าวได้ว่าระบบเศรษฐกิจของพุทธเศรษฐศาสตร์เป็น “ระบบปัญญานิยม” มิใช่ “ระบบทุนนิยม” โดยปัญญาจะทำหน้าที่ควบคุมความฉลาด เพื่อไม่ให้ทำงานผิดพลาด และเพื่อให้การผลิตดำเนินไปโดยไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น

3.3 มิติการบริโภคตามแนวพุทธเศรษฐศาสตร์

จากการศึกษาพบว่า พุทธเศรษฐศาสตร์มีจุดยืนตามแนวมิติการบริโภค ถูกนำเสนอในฐานะที่เป็นเครื่องมือในการ “ลดความทุกข์” ที่เกิดจากความจำเป็นพื้นฐาน ไม่ใช่การแสวงหา “ความพึงพอใจสูงสุด” (Utility) ตามที่เศรษฐศาสตร์กระแสหลักส่งเสริม เศรษฐศาสตร์กระแสหลักยอมรับว่าความต้องการของมนุษย์ไม่มีที่สิ้นสุดและเสนอให้ตอบสนองความต้องการนั้น แต่พุทธเศรษฐศาสตร์วิพากษ์ว่านี่คือการยอมรับว่า “ความโลภเป็นสิ่งที่ถูกต้อง” และเสนอทางแก้ด้วยการบริโภคอย่างพอประมาณ (โภชนมัตตัญญูตา) หรือเท่าที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิต ในสังคมบริโภคนิยมปัจจุบัน มีการสร้างความต้องการเทียม โดยการผูกสินค้าเข้ากับ

“อัตลักษณ์” หรือคุณค่าเชิงนามธรรม เช่น การดื่มเครื่องดื่มชูกำลังเพื่อสะท้อนความเป็น “ลูกผู้ชายตัวจริง” การบริโภคจึงกลายเป็นการบริโภค “สัญลักษณ์” จนเกิดวาทกรรมว่า “เพราะฉันบริโภค ฉันจึงมีตัวตน” (I consume, therefore I am) พุทธเศรษฐศาสตร์ปฏิเสธ “ความสุข” (ความสุขจากการเสพ) ว่าเป็นความสุขขั้นต่ำสุด ที่มีข้อบกพร่องหลายประการ เช่น ทำให้ไม่เป็นตัวของตัวเองและต้องอาศัยสิ่งภายนอก และชี้ว่าประสิทธิภาพที่แท้จริงคือ “ชีวิตที่ดี (Well Being) มาจากการบริโภคที่น้อยที่สุด” เพื่อมุ่งสู่ความสุขที่ประณีตกว่า เช่น ความสุขจากการให้ หรือประโยชน์สูงสุด คือ การพ้นทุกข์ (ปรমัตถะ)

เครื่องมือสำคัญในการบริโภคอย่างถูกต้องคือ “ปัญญา” ซึ่งช่วยให้มนุษย์เป็นอิสระจากลัทธิบริโภคนิยม โดยมีกระบวนการทางปัญญาที่สำคัญ ได้แก่

1) การเข้าใจเบญจขันธ์ ปัญญาช่วยให้รู้เท่าทันกระบวนการทำงานของจิต โดยเฉพาะ “สังขาร” (ตัวปรุงแต่ง) ที่เมื่อถูกกิเลสครอบงำจะทำให้เกิดความชอบ-ไม่ชอบ และการยึดมั่นถือมั่น (อัตตา) แต่หากจิตเป็นกลาง (อุเบกขา) การรับรู้จะเป็นไปตามจริงและไม่เกิดทุกข์

2) หลักกาลามสูตร เป็นหลักการวิเคราะห์ข้อมูลจากภายนอก โดยสอนว่าอย่าเพิ่งปลงใจเชื่อในสิ่ง 10 อย่าง แม้จะเป็นการอ้างตำรา, การใช้ตรรกะ, หรือเพราะนับถือว่าเป็นครู แต่ให้เชื่อเมื่อได้ทดลองปฏิบัติ และรู้ได้ด้วยตนเองว่าสิ่งนั้นเป็นกุศล, ไม่มีโทษ, และนำไปสู่ประโยชน์สุข

3) หลักอทิปปัจจยตา ปัญญาช่วยให้เห็นวงจรของทุกข์ว่ามีจุดเริ่มต้นจาก “อวิชชา” (ความไม่รู้) ซึ่งนำไปสู่การปรุงแต่ง (สังขาร), เกิดเป็น “ตัณหา” (ความอยาก), “อุปทาน” (ความยึดมั่นถือมั่น) และความทุกข์ในที่สุด ปัญญาจึงเข้ามาตัดวงจรนี้ที่ต้นเหตุ

4) ปรัตถิมะและโยนิโสมนสิการ การฝึกปัญญาอาศัย “ปรัตถิมะ” คือการรับฟังเสียงสะท้อนจากภายนอกหรือกัลยาณมิตร และ “โยนิโสมนสิการ” คือการคิดวิเคราะห์เหตุผลอย่างแยกคางจากภายในตนเอง และ

5) หลักไตรสิกขา คือ หนทางปฏิบัติเพื่อการดับทุกข์อย่างสมบูรณ์ ประกอบด้วย ศีล (การกระทำความชอบ), สมาธิ (การตั้งจิตมั่นชอบ) และปัญญา (ความเห็นชอบ)

3.4 มิติการกระจายผลผลิตตามแนวพุทธเศรษฐศาสตร์

จากการศึกษาพบว่า พุทธเศรษฐศาสตร์มีจุดยืนตามแนวมิติการกระจายผลผลิต มีสาระสำคัญกล่าวคือ การเปลี่ยนเป้าหมายจาก “สวัสดิการ” (Welfare) ในเศรษฐศาสตร์กระแสหลัก ซึ่งมักผูกติดกับการตอบแทนตาม “ผลิตภาพ” (productivity) หรือ “ความสามารถ” ไปสู่เป้าหมายคือ “ศานติสุข” (Peaceful Happiness) ของสังคม พุทธเศรษฐศาสตร์มองว่า ทฤษฎีการกระจายผลผลิตในปัจจุบันที่เน้นการเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตน (Self-interest) และการแข่งขัน ก่อให้เกิดปัญหาความขัดแย้ง แนวคิดของพุทธเศรษฐศาสตร์จึงเริ่มต้นจากการพัฒนา “การเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตน” ให้อยู่ในระดับที่มีคุณลักษณะของ “ความพอเพียง” (Sufficiency) และนำไปสู่ “การพึ่งตนเอง” (Self-reliance) เมื่อปัจเจกบุคคลสามารถพึ่งพาตนเองได้แล้ว คือมีปัจจัยพื้นฐานเพียงพอ จึงจะสามารถพัฒนาไปสู่ขั้น “เมตตากรุณา” (Compassion) คือการ

“เอื้อเพื่อเอื้อแผ่” และแบ่งปันผลผลิตส่วนเกินให้กับผู้อื่น กระบวนการนี้จะนำไปสู่ “ศานติสุข” ซึ่งเป็นเป้าหมายสูงสุดของการกระจายผลผลิต

ในทางปฏิบัติ การกระจายผลผลิตลักษณะนี้จะสอดคล้องกับแนวคิด “ประชาธิปไตยพหุนิยม” (Democratic pluralism) ซึ่งเป็นการสร้างสมดุลระหว่าง 3 ภาคส่วน คือ รัฐ (State), ตลาด (Market), และประชาสังคม (Civil Society) โดยประชาสังคมต้องมีความเข้มแข็งและมีกลไกในการควบคุมรัฐและตลาดเพื่อให้เกิดการกระจายผลผลิตที่เป็นธรรม ตัวอย่างรูปธรรมของการกระจายผลผลิตตามแนวพุทธเศรษฐศาสตร์ นั่นคือ “เกษตรทฤษฎีใหม่” ซึ่งเน้นการพึ่งพาตนเองเป็นหลัก โดยผลิตเพื่อบริโภคในครัวเรือนก่อน จากนั้น จึงรวมกลุ่มกันในชุมชน เช่น สหกรณ์ เพื่อสร้างระบบแลกเปลี่ยนภายใน และสร้างอำนาจต่อรองกับตลาดภายนอก

3.5 การเชื่อมโยงความสัมพันธ์เพื่อความยั่งยืน

การเชื่อมโยงการผลิต การบริโภค และการกระจายผลผลิตตามแนวพุทธเศรษฐศาสตร์ ชี้ให้เห็นว่า เป้าหมายของการเชื่อมโยงกิจกรรมทางเศรษฐกิจทั้งระบบเข้าด้วยกันคือการมุ่งไปสู่ “ศานติสุขของสังคม”. โดยปกติ เศรษฐศาสตร์มักจะแยกส่วนการวิเคราะห์การผลิต การบริโภค และการกระจายผลผลิตออกจากกัน แต่พุทธเศรษฐศาสตร์มองว่าทั้งหมดนี้เป็นเรื่องราวเดียวกันที่ต้องพิจารณาแบบองค์รวม เมื่อพิจารณาการผลิตและการบริโภคเชื่อมโยงกัน จะเกิดความเข้าใจที่ชัดเจนว่า ความสุขที่แท้จริงของมนุษย์ไม่ได้เกิดจากการบริโภค การบริโภคเป็นเพียง “ความจำเป็น” เพื่อบำบัดความทุกข์หรือป้องกันความเสื่อมโทรมของร่างกาย (สรีรภาพ) เท่านั้น หากมนุษย์เข้าใจผิดว่าความสุขเกิดจากการบริโภค ก็จะนำไปสู่การใช้ทรัพยากรที่สิ้นเปลือง และไม่มีประสิทธิภาพ ในทางตรงกันข้าม ความสุขที่แท้จริงของมนุษย์ (ซึ่งอยู่เหนืออามิสสุขหรือกามสุข) เกิดจากการพัฒนามนุษย์ในกระบวนการของ “ไตรสิกขา” (ศีล สมาธิ ปัญญา) ซึ่งการพัฒนานี้จะนำไปสู่ “วงจรแห่งความดี” (Virtuous Cycle) เมื่อการผลิตและการบริโภคตั้งอยู่บนพื้นฐานของ “ความพอเพียง” (Sufficiency) และ “การพึ่งตนเอง” (Self-reliance) ปัญหาในมิติของ “การกระจายผลผลิต” ซึ่งมักเกิดจากการแย่งชิงทรัพยากร ก็จะถูกแก้ไขไปในตัว. เมื่อทุกคนในชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองได้เป็นพื้นฐาน ระบบเศรษฐกิจภายในชุมชนก็จะสมบูรณ์และมีเสถียรภาพ. ส่วนเกินที่เกิดขึ้นจากระบบที่ยั่งยืนนี้จึงไม่ใช่แค่ผลผลิตส่วนเกิน แต่คือ “การพัฒนาที่ยั่งยืนและเพิ่มความสุข” ให้กับสังคม

สรุปได้ว่า การเชื่อมโยงความสัมพันธ์เพื่อความยั่งยืนในแนวพุทธเศรษฐศาสตร์ คือการใช้ “ปัญญา” เป็นปัจจัยสำคัญที่สุดในการขับเคลื่อนกระบวนการไตรสิกขา เพื่อควบคุมการผลิต การบริโภค และการกระจายผลผลิตให้เป็นไปอย่างถูกต้อง. เป้าหมายสูงสุดของมนุษย์จึงไม่ใช่การแสวงหาความสุขจากการบริโภควัตถุ แต่คือการบรรลุถึงความสุขที่แท้จริง (นิพพาน) ผ่านกระบวนการพัฒนามนุษย์นี้

วิเคราะห์เกี่ยวกับการประยุกต์ใช้ทฤษฎีพุทธเศรษฐศาสตร์กับการดำเนินกิจกรรมอวกาศของประเทศไทย

ในขณะที่ประชาคมโลกกำลังก้าวเข้าสู่ยุค “เศรษฐกิจอวกาศใหม่” (New Space Economy) ซึ่งถูกขับเคลื่อนด้วยพลังของทุนนิยมและเทคโนโลยีขั้นสูง กิจกรรมอวกาศมิได้จำกัดอยู่เพียงบทบาทของรัฐในการสำรวจเพื่อความมั่นคงอีกต่อไป แต่ได้ขยายปริมาณออกไปสู่ภาคธุรกิจที่มุ่งเน้นการแสวงหากำไรสูงสุด (Profit Maximization) ผ่านกิจกรรมต่าง ๆ อาทิ การจัดตั้งท่าอวกาศยาน การส่งดาวเทียมวงโคจรต่ำ และการท่องเที่ยวอวกาศ อย่างไรก็ตาม ท่ามกลางกระแสธารแห่งการพัฒนาที่เชี่ยวกรากนี้ คำถามสำคัญทางปรัชญาและเศรษฐศาสตร์ได้ปรากฏขึ้นว่า ทิศทางใดคือความยั่งยืนที่แท้จริงของการดำเนินกิจกรรมอวกาศไทย ซึ่งบทวิเคราะห์นี้มุ่งหมายที่จะสังเคราะห์องค์ความรู้จากทฤษฎี “พุทธเศรษฐศาสตร์” ของ ศาสตราจารย์ ดร.อภิชัย พันธเสน มาเป็นกรอบคิดฐานรากในการกำหนดทิศทางนโยบายอวกาศของไทยในอนาคต เพื่อเปลี่ยนผ่านจากระบบ “ทุนนิยม” ที่อาจนำไปสู่การเบียดเบียนทรัพยากร สู่วาระ “ปัญญานิยม” ที่มุ่งเน้น “ศานติสุข” และความยั่งยืนอย่างแท้จริง ดังนี้

1. การเปลี่ยนผ่านวิธีการผลิต: จาก “ทุน” สู่ “ปัญญา” ในอุตสาหกรรมอวกาศ

โดยเศรษฐศาสตร์กระแสหลักมักนิยาม “ทฤษฎีการผลิต” (Production Theory) ผ่านสมการ $Q = f(K, L)$ โดยเน้นการใช้ทุน (K) และแรงงาน (L) เพื่อสร้างผลผลิตสูงสุด ในบริบทของอุตสาหกรรมอวกาศ สิ่งนี้ได้สะท้อนให้เห็นโดยผ่านการแข่งขันกันระดมทุนมหาศาลเพื่อสร้างจรวดและดาวเทียมจำนวนมาก โดยละเลยผลกระทบภายนอก (Externalities) เช่น ขยะอวกาศ (Space Debris) หรือมลภาวะจากการปล่อยจรวด ซึ่งทฤษฎีพุทธเศรษฐศาสตร์มองว่าเป็น “ของเสีย” (Waste) ที่เกิดจากกระบวนการผลิตที่ไร้ประสิทธิภาพและขาดความรับผิดชอบ ทั้งนี้ ทางศาสตราจารย์ ดร.อภิชัย พันธเสน เสนอว่า ในพุทธเศรษฐศาสตร์ ปัจจัยการผลิตหลักมิใช่เงินทุน แต่คือ “ปัญญา” (Wisdom) เมื่อนำมาปรับใช้กับกิจการอวกาศไทย การพัฒนาอุตสาหกรรมต้นน้ำ (Upstream) เช่น การสร้างดาวเทียม หรือการจัดตั้งท่าอวกาศยาน (Spaceport) จึงไม่ควรตั้งเป้าหมายเพียงเพื่อการเติบโตทางตัวเลขเศรษฐกิจ (GDP) แต่ต้องใช้ “ปัญญา” ในการวิเคราะห์ความคุ้มค่าที่แท้จริง นอกจากนี้ การผลิตด้วยปัญญาในกิจการอวกาศ หมายถึง การเลือกใช้ “เทคโนโลยีที่เหมาะสม” (Appropriate Technology) และเทคโนโลยีอ่อน (Soft Technology) ที่ไม่ก่อให้เกิดผลกระทบทางลบต่อสภาพแวดล้อม เช่น การออกแบบดาวเทียม THEOS-2 ที่ต้องคำนึงถึงวัฏจักรชีวิตของผลิตภัณฑ์ (Life Cycle) ว่าเมื่อสิ้นอายุขัยแล้วจะไม่กลายเป็นขยะอวกาศที่เบียดเบียนวงโคจร ซึ่งสอดคล้องกับหลัก “การไม่เบียดเบียน” (Ahimsa) และสอดคล้องกับหลักการคำนึงถึง (due regard) ตามข้อ 9 ของสนธิสัญญาอวกาศ ค.ศ. 1967 ด้านการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมในห้วงอวกาศ หรือการวางแผนสร้างท่าอวกาศยานในประเทศไทย ที่ควรคำนึงถึงหลักการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมด้วยเช่นกัน (สุวิจักขณ์ จันดาพันธ์, 2568)

2. การบริโภคด้วยสติ: แยกแยะ “ความจำเป็น” (Needs) ออกจาก “ตัณหา” (Tanha)

โดยเศรษฐศาสตร์กระแสหลักตั้งอยู่บนสมมติฐานว่า “ความต้องการ” (Wants) ของมนุษย์ไม่มีที่สิ้นสุด และการตอบสนองความต้องการเหล่านั้นนำมาซึ่งความพึงพอใจสูงสุด (Utility Maximization) ซึ่งแนวคิดนี้ได้ผลักดันให้เกิดอุตสาหกรรมอวกาศเชิงพาณิชย์ที่เน้นการสร้าง “อุปสงค์เทียม” ผ่านการตลาด เช่น บริการอินเทอร์เน็ตผ่านดาวเทียมที่กระตุ้นการบริโภคข้อมูลเกินความจำเป็น แต่ทั้งนี้ในทางตรงกันข้าม พุทธเศรษฐศาสตร์จำแนกการบริโภคออกเป็นสองลักษณะ คือ การบริโภคเพื่อตอบสนอง “ความจำเป็น” (Needs) เพื่อการดำรงชีวิตและพัฒนาคุณภาพชีวิต กับการบริโภคเพื่อสนองความปรารถนาและความโลภ (Desire/Greed) สำหรับประเทศไทย การดำเนินกิจกรรมอวกาศในภาคส่วนปลายน้ำ (Downstream) นั้น ควรเน้นการใช้ประโยชน์จากข้อมูลดาวเทียมเพื่อตอบสนองความจำเป็นพื้นฐานของมนุษย์ (Basic Needs) เป็นลำดับแรก เช่น การใช้เทคโนโลยีอวกาศเพื่อการบริหารจัดการน้ำ การเตือนภัยพิบัติ การเกษตรเพื่อความมั่นคงทางอาหาร และการลดความเหลื่อมล้ำในการเข้าถึงการศึกษาผ่านดาวเทียม ซึ่งการบริโภคในลักษณะนี้ เรียกว่า “การบริโภคด้วยปัญญา” หรือ “การบริโภคพอดี” (Optimal Consumption) ซึ่งมุ่งเน้นประโยชน์ใช้สอยที่แท้จริง (Real Value) มากกว่าคุณค่าเทียมที่เกิดจากการปรุงแต่งภาพลักษณ์ (Artificial Value) การลงทุนในกิจการอวกาศของไทยจึงไม่ควรทำตามกระแสโลกที่เน้นความหรูหราฟุ่มเฟือย แต่ควรมุ่งเน้นการใช้เทคโนโลยีอวกาศเป็นเครื่องมือในการดับ “ทุกข์” (ความยากจน ความขาดแคลน) ของประชาชนในชาติ

3. ทำอวกาศยานกับหลักเศรษฐกิจพอเพียง: ความสมดุลของ ภูมิสังคม

สำหรับประเด็นการจัดตั้ง “ทำอวกาศยาน” (Spaceport) ของประเทศไทย ซึ่งมีสถานะเป็น “ประตูเชื่อม” (Gateway) สู่อวกาศ (ชูเกียรติ น้อยฉิม, 2567) และมีความจำเป็นในฐานะเป็นโครงสร้างพื้นฐานทางด้านอวกาศนั้น หากพิจารณาผ่านมุมมองของพุทธเศรษฐศาสตร์และปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง จะพบว่าหลักการสำคัญมิใช่อยู่ที่การมีเทคโนโลยีที่ล้ำหน้าที่สุด แต่คือ “ความพอประมาณ” (Moderation) “ความมีเหตุผล” (Reasonableness) และ “การมีภูมิคุ้มกัน” (Self-Immunity) ทั้งนี้ (ก) ความพอประมาณ เช่น ขนาดและรูปแบบของทำอวกาศยานของประเทศไทยควรสอดคล้องกับศักยภาพทางเศรษฐกิจและภูมิศาสตร์ของประเทศ ไม่ควรลงทุนเกินตัวจนก่อให้เกิดหนี้สาธารณะที่ไม่ก่อให้เกิดรายได้ หรือสร้างสิ่งก่อสร้างขนาดใหญ่ที่ทำลายระบบนิเวศท้องถิ่น (Ecosystem) ซึ่งไม่ได้แปลว่าทำเล็กๆ หรือใช้เทคโนโลยีต่ำ แต่หมายถึง “Right Sizing” หรือการลงทุนที่เหมาะสมกับ Demand จริง (Optimized Investment) เพื่อป้องกันการตีความผิดว่าพุทธเศรษฐศาสตร์ปฏิเสธความก้าวหน้า (ข) ความมีเหตุผล ซึ่งการจัดตั้งทำอวกาศยานของประเทศไทยต้องมีเหตุผลรองรับที่ชัดเจนในเชิงอรรถประโยชน์ต่อสังคม (Social Utility) มิใช่เพียงเพื่อภาพลักษณ์ทางการเมือง รัฐต้องตอบคำถามให้ได้ว่า ทำอวกาศยานจะช่วยยกระดับคุณภาพชีวิตของคนในพื้นที่และประเทศได้อย่างไร สอดคล้องกับหลัก “อิทธิบาท 4” ในการทำงานให้สำเร็จด้วยปัญญา และ (ค) การมีภูมิคุ้มกัน เนื่องจากกิจการอวกาศนั้นมีความเสี่ยงสูง (High Risk) ทั้งทางเทคนิคและทางกฎหมาย โดยเฉพาะประเด็นความรับผิดชอบระหว่างประเทศ (International Liability) ตามอนุสัญญาความรับผิด ค.ศ. 1972 หาก

เกิดอุบัติเหตุ ดังนั้น ประเทศไทยจึงต้องมีระบบกฎหมายอวกาศภายใน (National Space Law) ที่เข้มแข็ง และรัดกุม เพื่อเป็นภูมิคุ้มกันและกำกับดูแลกิจกรรมของภาคเอกชนและรัฐ มิให้เกิดความประมาท (Appamāda) อันอาจนำมาซึ่งหายนะ และ

4. จากการครอบครองสู่การเกื้อกูล: มิติทางกฎหมายและจริยธรรม

เนื่องจากสนธิสัญญาอวกาศ ค.ศ. 1967 ได้วางหลักการสำคัญว่า ห้วงอวกาศเป็น “เขตแดนของมวลมนุษยชาติ” (Province of all mankind) และห้ามมิให้รัฐใดอ้างสิทธิการครอบครอง (Non-appropriation) ซึ่งหลักการนี้สอดคล้องอย่างลึกซึ้งกับทฤษฎีทางพุทธเศรษฐศาสตร์ที่ปฏิเสธ “ความยึดมั่นถือมั่น” ในตัวกูของกู หรือการสะสมโภคทรัพย์เพื่อสนองความโลภ (Greed) ในขณะที่กลุ่มประเทศมหาอำนาจทางด้านอวกาศทั้งหลายและภาคเอกชนบางกลุ่มพยายามตีความกฎหมายเพื่อเอื้อต่อการทำเหมืองอวกาศ (Space Mining) หรือการแสวงหาประโยชน์เชิงพาณิชย์อย่างสุดโต่ง เนื่องจากในปัจจุบัน ภูมิรัฐศาสตร์อวกาศ (Astropolitics) ของโลกมีการแข่งขันสูงมาก หากไทยยึดหลักการเน้นเรื่องการไม่เบียดเบียนและการแบ่งปันผลประโยชน์อย่างเป็นธรรม (Equitable Sharing) ตามเจตนารมณ์ของความตกลงดวงจันทร์ ค.ศ. 1979 แม้ไทยจะยังไม่ได้ให้สัตยาบันก็ตาม แต่หลักการว่าด้วยทรัพยากรเป็นมรดกร่วมของมนุษยชาติ (Common Heritage of Mankind) นั้นสอดคล้องกับวิถีแห่งการลดละความตระหนี่และความเห็นแก่ตัวตามแนวพุทธนี้ อย่างเคร่งครัด ฝ่ายเดียวในขณะที่ประเทศเพื่อนบ้านหรือมหาอำนาจด้านอวกาศมุ่งกอบโกยทรัพยากร อาจทำให้ไทยเสียเปรียบในการแข่งขันได้ ดังนั้น เพื่อหาวิธีการจัดการกับปัญหานี้ ประเทศไทยในฐานะรัฐภาคีแห่งสนธิสัญญาอวกาศฯ นี้ ควรส่งเสริมให้มีการปรับใช้หลักการ “ความร่วมมือระหว่างประเทศ” (International Cooperation) และ “การเกื้อกูลกัน” (Mutual Assistance) โดยใช้กลไกทางการทูตอวกาศผลักดันให้เกิดการแบ่งปันผลประโยชน์ที่สมเหตุสมผลขึ้นได้

สรุปและข้อเสนอแนะ

การดำเนินกิจกรรมอวกาศของประเทศไทยภายใต้กระบวนทัศน์ “พุทธเศรษฐศาสตร์” มิใช่การปฏิเสธความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีหรือการหันหลังให้กับโลกสมัยใหม่ หากแต่เป็นการ “ตื่นรู้” (Awakening) เพื่อก้าวไปข้างหน้าด้วยปัญญา เป็นการเปลี่ยนวิถีการผลิตจาก “ทุนนิยม” ที่มุ่งกำไรและสร้างขยะ สู่ “ปัญญานิยม” ที่มุ่งสร้างสรรค์นวัตกรรมที่เกื้อกูลต่อชีวิตและธรรมชาติ เปลี่ยนการบริโภคจาก “ตัณหา” สู่ “ความจำเป็น” ที่แท้จริง และเปลี่ยนการแข่งขันแย่งชิงทรัพยากร สู่ความร่วมมือและการแบ่งปัน

ดังนั้น การจัดตั้งท่าอวกาศยานของประเทศไทยหรือการส่งดาวเทียมดวงต่อไปของไทย จึงไม่ควรเป็นเพียงสัญญาณแห่งความทะเยอทะยานทางวัตถุ แต่ควรเป็นเครื่องมือแห่งปัญญาที่ช่วยนำพาให้สังคมไทยและสังคมโลกบรรลุถึง “ศานติสุข” อันเป็นเป้าหมายสูงสุดของการพัฒนาที่ยั่งยืน และเป็นพันธกิจที่แท้จริงของมนุษยชาติในการออกเดินทางสู่อวกาศ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

ประเทศไทยควรบรรจุหลักเกณฑ์การประเมินการดำเนินโครงการอวกาศทั้งหลายที่จะทำขึ้นในอนาคต ให้มีการเพิ่มตัวชี้วัดด้านสังคมและสิ่งแวดล้อม (Social & Environmental KPI) นอกเหนือจากผลตอบแทนจากการลงทุน (ROI) ทางการเงินเท่านั้น

ข้อเสนอแนะเชิงกฎหมาย

เร่งตรา (ร่าง) พระราชบัญญัติกิจการอวกาศ พ.ศ. ... ที่มีบทบัญญัติที่รองรับพันธกรณีระหว่างประเทศ ตามที่ประเทศไทยได้เข้าเป็นภาคีในสนธิสัญญาสหประชาชาติที่เกี่ยวกับการดำเนินกิจกรรมอวกาศ คือ สนธิสัญญาอวกาศ ค.ศ. 1967 (United Nations, 1967) และความตกลงว่าด้วยการช่วยเหลือและส่งกลับฯ ค.ศ. 1968 (Rescue Agreement 1968) และ อนุสัญญาอื่น ๆ ที่ประเทศไทยยังไม่ได้เข้าเป็นภาคี เช่น อนุสัญญาว่าด้วยความรับผิดชอบ ค.ศ. 1972 เรื่องความรับผิดชอบต่อวัตถุอวกาศ (ขยะอวกาศ) ที่เข้มข้นกว่ามาตรฐานสากล เพื่อสร้างจุดขายเรื่อง "Clean Space Economy" เป็นต้น และ

ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติ

โดยประเทศไทยควรส่งเสริมผู้ประกอบการหน้าใหม่ (Startup) ของประเทศไทยที่ทำธุรกิจซึ่งตรงกับ ทฤษฎีพุทธเศรษฐศาสตร์ เช่น ด้านการกำจัดขยะอวกาศ หรือเทคโนโลยีดาวเทียมเพื่อสังคม (Social Enterprise in Space)

บรรณานุกรม

- ชูเกียรติ น้อยฉิม. (2566). รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ โครงการการจัดตั้งท่าอวกาศยานของประเทศไทย: มิติทางด้านกฎหมายและความเป็นไปได้. มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง.
- ชูเกียรติ น้อยฉิม. (2567). ท่าอวกาศยานในฐานะ ‘ประตูเชื่อม’ โลกกับห้วงอวกาศ: ศึกษาเปรียบเทียบมาตรการทางด้านกฎหมายของสหรัฐอเมริกา สหพันธรัฐรัสเซีย ออสเตรเลีย อินโดนีเซีย และสาธารณรัฐประชาชนจีน. วารสารนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร, 17(1), 45–64.
- สุวิจักขณ์ จันดาพันธ์. (2568). แนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจอวกาศใหม่ของประเทศไทยให้สอดคล้องกับกฎหมายอวกาศระหว่างประเทศ. วารสารนิติศาสตร์มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง, 8(2), 278–326.
- สำนักงานพัฒนาเทคโนโลยีอวกาศและภูมิสารสนเทศ (องค์การมหาชน). (ม.ป.ป.). *ทำไมคนไทยต้องสนใจอวกาศ? เจาะลึกอุตสาหกรรมมูลค่าล้นล้านบาทที่กำลังเติบโตอย่างต่อเนื่อง*.
https://www.gistda.or.th/news_view.php?n_id=8091&lang=TH.
- อภิชัย พันธเสน และคณะ. พุทธเศรษฐศาสตร์ ฉบับนิสิต นักศึกษา และประชาชน. สำนักพิมพ์ดอกหญ้าวิชาการ, 2549.
- Etzioni, A. (1964). The Moon-Doggle. *American Political Science Review*, 58(4), 980–981.

- Pop, V. (2009). *Who Owns the Moon?: Extraterrestrial Aspects of Land and Mineral Resources Ownership*. Springer.
- Stiglitz, J. E. (2000). *Economics of the Public Sector*. W.W. Norton & Company.
- Weinzierl, M. (2018). Space, the Final Economic Frontier. *Journal of Economic Perspectives*, 32(2), 173–92. <https://www.aeaweb.org/articles?id=10.1257/jep.32.2.173>
- NASA. (n.d.). *Wernher von Braun*. NASA. <https://www.nasa.gov/people/wernher-von-braun/>
- United Nations. (1967). *Treaty on Principles Governing the Activities of States in the Exploration and Use of Outer Space, including the Moon and Other Celestial Bodies*. United Nations. <https://www.unoosa.org/oosa/en/ourwork/spacelaw/treaties/introouterspacetreaty.html>